

СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА, ПОЛІТИКА ТА ДЕМОГРАФІЯ

УДК 331.5(477)

JEL Classification: J21; J68; O15

НАСЛІДКИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ ТА НАПРЯМИ ПІДТРИМКИ ЗАЙНЯТОСТІ

©2022 ПЕРЕГУДОВА Т. В.

УДК 331.5(477)

JEL Classification: J21; J68; O15

Перегудова Т. В.

Наслідки війни в Україні для національного ринку праці та напрями підтримки зайнятості

Зараз українське суспільство зіткнулося з новою проблемою збереження соціального та економічного капіталів, підтримки соціально-економічного балансу та формування стратегій подальшого повоєнного відновлення країни, що потребує оцінки стану на національному ринку праці з розробкою пропозицій щодо забезпечення зайнятості населення. Тому метою статті стало оцінювання наслідків війни в Україні щодо зниження рівня зайнятості та визначення напрямів збереження / створення робочих місць з урахуванням умов, у яких опинилася Україна внаслідок військових дій, з урахуванням принципів формування конкурентоспроможної економіки. Статтю присвячено окресленню основних загроз війни для національного ринку праці з визначенням основних напрямів підтримки зайнятості. Проаналізовано втрати трудового потенціалу, що є однією з гострих гуманітарних проблем. На основі розрахунку коефіцієнта еластичності зайнятості здійснено прогноз зниження рівня зайнятості у 2022 р. як наслідок спаду в економіці через військові дії на території України. Найбільші падіння у зайнятості можливі при падінні ВВП на 50 % та при посиленій чутливості між падінням ВВП і зайнятістю. Тому державне регулювання ринку праці має відбуватися з урахуванням того, що під час спаду варто зменшити таку чутливість, а при подальшому відновленні економіки після війни важливо, навпаки, посилити чутливість між зростанням ВВП і зайнятістю для забезпечення максимального соціально-трудового залучення населення України, що є цілком можливим при масштабній відбудові країни та розвитку економіки, що супроводжуватиметься збільшенням попиту на робочу силу. Запропоновано заходи з підтримки зайнятості відповідно до умов національної економіки військового часу, що сприятиме підвищенню рівня ВВП та рівня доходів населення. Визначено роль нестандартних форм зайнятості у злагожденні негативних наслідків економічної кризи в Україні. Запропоновано використовувати такі програми захисту отримувачів заробітної плати, як «розподіл праці» (work-sharing), субсидіювання заробітної плати тощо.

Ключові слова: валовий внутрішній продукт, ринок праці, війна, трудовий потенціал, зайнятість, робочі місця, еластичність зайнятості, доходи, соціальна й економічна політика.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2022-2-184-191>

Рис.: 2. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 28.

Перегудова Тетяна Вячеславівна – кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу соціально-економічних проблем праці, Інститут економіки та прогнозування НАН України (вул. Панаса Мирного, 26, Київ, 01011, Україна)

E-mail: ptv_tat@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3093-6104>

UDC 331.5(477)

JEL Classification: J21; J68; O15

Perehudova T. V. Consequences of the War in Ukraine for the National Labor Market, Directions of Employment Support

Nowadays Ukrainian society is faced with a new problem of preserving social and economic capital, maintaining socioeconomic balance and forming strategies for the further postwar recovery of the country, which requires an assessment of the state of the national labor market with the development of proposals for supporting the employment of the population. Therefore, the article is aimed at evaluating the consequences of the war in Ukraine in terms of a decrease in the level of employment, determining the directions for preserving / creating jobs, taking into account the present conditions where Ukraine has to deal with military hostilities, taking into account the principles of forming a competitive economy. The article is concerned with outlining the main threats of war for the national labor market with the definition of the main directions of the employment support. The loss of labor potential is analyzed, which is one of the acute humanitarian problems. Based on the calculation of the coefficient of elasticity of employment, a forecast of a decrease in the level of employment in 2022 appears as a result of a decline in the economy because of military actions on the territory of Ukraine. The biggest drops in employment are possible with a 50% drop in GDP and an increased sensitivity between falling GDP and employment. Therefore, the State regulation of the labor market should take place taking into account the fact that during the recession it is necessary to reduce such sensitivity, and with the subsequent postwar recovery of the economy is important, on the contrary, to increase the sensitivity between GDP growth and employment to ensure maximum social and labor involvement of the population of Ukraine, which is quite possible with a large-scale reconstruction of the country and the development of the economy, which will be accompanied by an increase in demand for labor. Measures are proposed to support employment in accordance with the conditions of the national economy of wartime, which will contribute to an increase in the level of GDP and the level of income of the population. The role of non-standard forms of employment in coordinating the negative consequences of the economic crisis in Ukraine is determined. It is proposed to use such programs to protect wage recipients as «work-sharing», subsidization of wages, etc.

Keywords: gross domestic product, labor market, war, labor potential, employment, jobs, elasticity of employment, income, social and economic policy.

Fig.: 1. Tabl.: 1. Bibl.: 28.

Perehudova Tetiana V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Senior Research Fellow of the Department of Social and Economic Problems of Labor, Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine (26 Panasa Myrnoho Str., Kyiv, 01011, Ukraine)

E-mail: ptv_tat@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3093-6104>

Вступ. Війна Росії з Україною призвела до колосальних гуманітарних проблем і припинення економічної діяльності 1/3 підприємств, і скорочення обсягів виробництва 50 % організацій [1], що призводить до неймовірних економічних збитків, ліквідації робочих місць, виключення населення зі складу робочої сили та загострення соціальної напруженості. За попередніми оцінками світових організацій та уряду України, економіка може втратити до 50 % ВВП. Якщо війна продовжиться до кінця 2022 р. – 18 років розвитку будуть втрачені [2].

Міністерство економіки України та KSE (Київська школа економіки) оцінює загальні втрати економіки через війну в Україні, враховуючи як прямі, так і непрямі втрати, від \$564 млрд до \$600 млрд [3]. За даними Міжнародної організації з міграції ООН, станом на 3 травня майже 13,7 мільйона українців покинули свої домівки, з них за межі України виїхали понад 5,6 млн людей [4].

Нечувані реалії в Україні, окрім військових питань відновлення національних кордонів, обумовлюють також активне обговорення підтримки економіки та ефективного використання трудового потенціалу в умовах військового стану, економічної кризи та еміграції населення. Проблема трудової вичерпності національного ринку праці почалася ще до військових дій в Україні. Зараз українське суспільство зіткнулося з новою проблемою збереження соціального та економічного капіталів, підтримки соціально-економічного балансу та формування стратегій подальшого повоєнного відновлення країни, що потребує оцінки стану на національному ринку праці з розробкою пропозицій щодо забезпечення зайнятості населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню національного ринку праці присвячено наукові праці таких вітчизняних науковців, як В. Близнюк, С. Жовнір, А. Гук, А. Лавриненко, І. Петрова, В. Семиноженко, Я. Юрик, які звертають увагу на структурні зміни ринку праці та особливості його інституціонального забезпечення. Визначенню пріоритетів відновлення економіки після війни Росії та України присвячено публікації А. Длигач, О. Приходько та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Активізація наукової спільноти стосовно пошуків інструментів державного регулювання економіки та соціального захисту населення під час війни має стати підґрунтям забезпечення національної продовольчої, соціальної та економічної безпеки.

Важливим у цьому контексті є оцінити масштаби падіння рівня зайнятості в Україні з окресленням заходів підтримки соціально-трудової та економічної діяльності як джерела доходів населення.

Мета статті – оцінити наслідки війни в Україні щодо зниження рівня зайнятості та визначити напрями збереження / створення робочих місць з урахуванням умов, в яких опинилася Україна внаслідок військових дій, та принципів формування конкурентоспроможної економіки.

Методичною основою публікації стали дослідження світових організацій в контексті оцінки та подолання соціально-економічних наслідків війни України та Росії, наукові досягнення зарубіжних і вітчизняних учених у сфері сталого інклюзивного розвитку, ефективного використання трудового потенціалу. Для досягнення поставленої мети використано такі наукові методи, як: метод статистичного аналізу – для оцінки взаємозв'язку між економічним ростом та зайнятістю та формування прогнозу зниження рівня зайнятості населення внаслідок падіння економіки через військові дії в Україні; системний, метод порівняльного аналізу, синтезу та узагальнення – для визначення напрямів підтримки зайнятості, програм створення робочих місць та їх адаптації в Україні в умовах спаду економіки в умовах війни в Україні.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти України в частині підтримки економіки, зайнятості та доходів населення, наукові праці вітчизняних учених-економістів, статистичні дані Державної служби статистики України, Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Міжнародної організації з міграції ООН, Міжнародної організації праці та інших міжнародних статистичних баз, інформація Міністерства соціальної політики України, Міністерства економіки України, результати соціологічних досліджень тощо.

Виклад основного матеріалу й отриманих наукових результатів. Питання ефективного використання трудового потенціалу є предметом постійного обговорення і досліджувалася нами у попередніх публікаціях [5], але проблема функціонування національного ринку праці загострилась через новий виклик – військові дії на території України внаслідок російського вторгнення. За оцінками МОП, в Україні вже втрачено 4,8 млн робочих місць, що становить 30 % від їх загальної кількості. Якщо бойові дії не припиняться у найближчі часи, то втрати можуть сягнути 7 млн робочих місць, або 43,5 %. Експерти МОП застерігають про те, що продовження війни в Україні може призвести до того, що 90 % населення може зіткнутися з проблемою бідності [6, с. 1]. За даними Світового банку, рівень бідності в Україні у 2022 р. може досягти рівня 70 % за національним рівнем бідності, в той час як у 2021 р. він становив 18 %. За оцінками ПРООН, війна може призвести до крайньої бідності 90 % населення [7]. Наслідком спаду в економіці стало збільшення навантаження на 1 вакантне місце (рис. 1).

Кількість претендентів на 1 вакансію, осіб

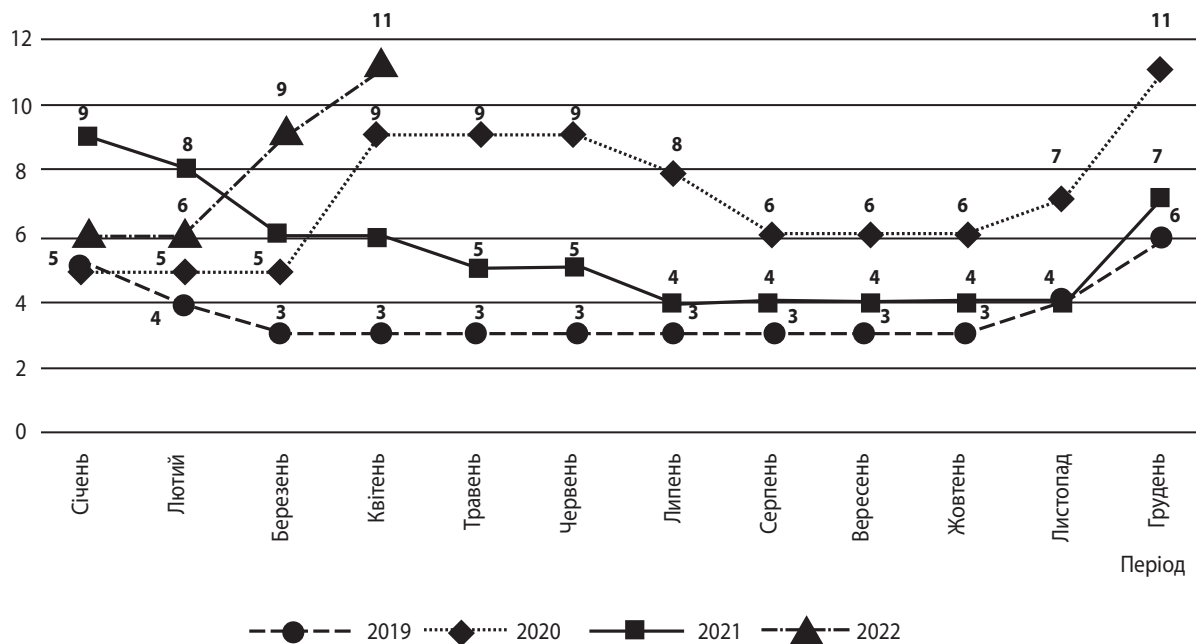

Рис. 1. Кількість претендентів на 1 вакансію, станом на кінець місяця, осіб

Джерело: наведено за даними [8]

Дані рис. 1 характеризують лише офіційний ринок праці і не відображають всієї сукупності проблем, які сформувалися на ринку праці внаслідок спаду економіки через війну в Україні. Так, за даними онлайн-опитування, на сервісі «OLX Работа» серед «блакитних комерців» 25 % евакуювалися в інші міста України, а 3 % – за кордон. Серед тих, хто залишився в Україні, працюють 29 %. З них 75 % вдалося зберегти роботу. З тих, хто втратив роботу, – 77 % шукають нову, 15 % планують шукати найближчим часом [9].

Досліджуючи чутливість зв'язку між зростанням / падінням рівнів ВВП та зайнятості у попередніх публікаціях ми дійшли висновку, що при падінні ВВП зайнятість зменшувалася практично пропорційно (2009–2011 рр.), а при зростанні ВВП – значно відставала, і формувалася розрив між економічними зростанням і розвитком національного ринку праці [10]. Враховуючи отримані коефіцієнти еластичності, ми зробили припущення щодо можливого зниження рівня зайнятості в Україні внаслідок падіння економіки через військові дії (табл. 1).

У табл. 1 наведено можливі сценарії зниження рівня зайнятості залежно від рівня падіння ВВП, що прогнозується різними світовими та національними організаціями. Найбільші падіння у зайнятості можливі при падінні ВВП на 50 % та при посиленій чутливості між падінням ВВП та зайнятістю. Тому державне регулювання ринку праці має відбуватися з урахуванням того, що під час спаду варто зменшити таку чутливість, а при подальшому відновленні економіки після війни важливо, навпаки, посилити чутливість між зростанням ВВП та зайнятістю для забезпечення максимального соціально-трудового залучення населення України, що є цілком можливим при масштабній відбудові країни та розвитку економіки, що супроводжуватиметься збільшенням попиту на робочу силу.

Серед пунктів порядку денного МОП є забезпечення повної та продуктивної праці. Соціальним орієнтиром рівня зайнятості в європейських країнах стала норма 70 % з одночасною вимогою щорічного зростання на 1,5 %. Попередні наші дослідження показали відставання навіть у мирні часи [13, с. 188–189]. Тепер для України щорічні темпи мають бути більшими.

Слід переглянути і правило 15 %, що означає, що для розвитку економіки потрібно створювати 15 % нових робочих місць, з яких $\frac{2}{3}$ приходить на діючі та $\frac{1}{3}$ на нові створені підприємства [14]. Для України у після військовий період цей відсоток має бути значно більшим.

Для мінімізації ризику безробіття та соціального напруження в суспільстві МОП рекомендує сприяти продовженню роботи, де це можливо, забезпечити адресну підтримку зайнятості, підтримувати систему соціального захисту та проводити роботу над розробкою стратегії постконфліктного відновлення ринку праці [15].

Як зазначав академік НАН України В. Семиноженко, створення декількох мільйонів робочих місць потребує структурно-інноваційного національного проекту для нового імпульсу економічного зростання [16]. Ці пропозиції варто враховувати при формуванні стратегії економічного відновлення економіки.

Безумовно, важко підтримувати економіку під час війни. Водночас слід намагатися запобігти розвитку песимістичного сценарію економічних показників шляхом пошуку засобів забезпечення зайнятості у військовій економіці України. На запобігання найгіршому сценарію падіння ВВП та зайнятості вже спрямовано дії як світових організацій, так і Уряду України. Так, Урядом було прийнято низку нормативно-правових актів, спрямованих на підтримку працездатності економіки та національної системи соці-

Прогноз зниження рівня зайнятості внаслідок війни в Україні в 2022 р.

Організації, які здійснювали прогноз падіння ВВП	Прогнози падіння ВВП, %	Прогноз зміни рівня зайнятості, %		Прогноз рівня зайнятості, %	
		ε = 0,25	ε = 0,73	ε = 0,25	ε = 0,73
Світовий банк	45,1	11,3	32,9	38,7	17,1
МВФ	10,0	2,5	7,3	47,5	42,7
	35,0	8,8	25,6	41,3	24,5
Національний банк	33,3	8,3	24,3	41,7	25,7
Заява прем'єр-міністра Д. Шмигала	35,0	8,8	25,6	41,3	24,5
Заява Голови Міністерства фінансів С. Марченка	33,3	8,3	24,3	41,7	25,7
	50,0	12,5	36,5	37,5	13,5
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»	45,0	11,3	32,9	38,8	17,2
	25,6	6,4	18,7	43,6	31,3
	33,1	8,3	24,2	41,7	25,8
	46,0	11,5	33,6	38,5	16,4
	31,0	7,8	22,6	42,3	27,4

Примітка: еластичність зайнятості (ε) при падінні ВВП (було нами досліджено в попередній публікації [10])

Джерело: прогноз рівня зайнятості здійснено автором на основі прогнозів падіння ВВП, які наведено за даними [11; 12]

ального захисту, гуманітарного та продовольчого забезпечення населення шляхом додаткових податкових стимулів для підтримки бізнесу під час війни; сприяння працевлаштуванню внутрішньо переміщених осіб.

Наразі на доручення президента України Уряд розробляє грантову програму підтримки малого й середнього бізнесу [17]. Варто також зазначити, що українським Урядом розробляється план після військового відновлення та розвитку країни, який отримав назву «United24», відповідно до якого українська економіка має інтегруватися в європейську. Обговорюються квоти та імпорتنі мита для підвищення конкурентних переваг вітчизняного експорту, який також планується вивести на новий рівень шляхом експорту не сировини, а товарів із високою доданою вартістю, про що вже багато разів зазначалося вітчизняними науковцями [18].

Для збереження економічних та соціальних досягнень ПРООН запускає нову програму для подолання соціально-економічних наслідків війни в Україні, яка буде спрямована на підтримку урядового реагування на кризу та надання державних послуг; залучення людського капіталу, економічного потенціалу та природних ресурсів України для забезпечення термінових гуманітарних потреб та посилення стійкості, соціально-економічного відновлення; зміцнення установ та громадянського суспільства для підтримки соціальної структури, захисту прав людини та забезпечення інклюзивних підходів, захисту і розширення можливостей усіх людей [19].

Лунають заяви щодо програм відновлення для України. Екс-президент Польщі, Голова Наглядової Ради Ялтинської європейської стратегії А. Квасневський вже заявив про необхідність розробки плану Маршалла 2 для України, застеревивши Україну про негативні наслідки еміграції [20].

Вже зараз починається активне обговорення сценаріїв відбудови України після припинення військових дій. Так, за думкою генерального директора девелоперської компанії Greenol O. Приходько, відновлювати країну після війни будуть самі українці [21]. Доктор економічних наук А. Длигач, розглядаючи питання після військової економічної політики, стверджує про потребу в модернізації, ефективно-му поєднанні ліберального та інституційного підходів при веденні бізнесу [22].

Обговорюються й інші варіанти повоєнної розбудови України. В цьому контексті важливо звернути увагу на такі аспекти, як:

- визначення фінансової відповідальності за військові дії та обсягів фінансування відновлення пошкодженої інфраструктури України;
- домовленості з країнами-партнерами щодо участі у ліквідації соціально-економічних наслідків війни;
- розробка стратегії економічного розвитку, обумовленої розширенням зайнятості.

Наголошуючи на удосконаленні політики макроекономічного зростання та зайнятості населення в Україні, виникає питання щодо інституціалізації інклюзивної політики зайнятості, яка б враховувала умови військового стану. Варто зазначити, що збереження та створення робочих місць періодично обговорюється в межах доповідей щодо світового розвитку. Водночас складність регулювання соціально-трудова відносин в Україні полягає в тому, що заходи в умовах війни відрізняються від заходів в умовах соціально-економічних, фінансових криз, оскільки функціонування підприємств супроводжується більшими ризиками, в тому числі втрати життя працівників.

За дослідженнями МОП, більшість робочих місць у світі створюється за рахунок малого бізнесу та індивіду-

альної трудової діяльності [23], тому важливою є підтримка даних секторів економіки, стосовно чого була проведена значна робота Уряду України. Водночас економічна діяльність в умовах війни супроводжується більшими ризиками, пов'язаними з розташуванням у зоні або близько до зони бойових дій. Тому в умовах війни варто розширити відповідальність держави у напрямі створення державних підприємств для формування попиту на робочу силу.

Економічні виклики, падіння виробництва та зменшення обсягів у сфері послуг вимагають пошуку заходів антикризового управління, які б дозволили вижити на цьому етапі економічного спаду та зайняти конкуруючі позиції в подальшому. Серед питань постає ефективне використання трудового потенціалу з застосуванням нестандартних форм зайнятості, які сприяють забезпеченню не тільки ефективності функціонування підприємства, а й збереженню основних працівників. Прикладом є гнучкий робочий рік, стислий робочий тиждень, гнучкі графіки робочого часу, непостійна (тимчасова) зайнятість (*temporary or fixed-term employment*), надомна праця, працівники за викликом, самозайнятість (*self+employment*), неповна зайнятість (*part-time employment*), зайнятість у формальному секторі на умовах усної домовленості, понаднормова зайнятість (*overtime employment*), дистанційна праця, аутстафінг (*outstaffing*), аутсорсинг («*outsourcing*»), лізинг персоналу, фріланс, робота вдома тощо.

Важливо розвивати діяльність Державної служби зайнятості України з охопленням послугами не тільки осіб, які офіційно зареєстровані як безробітні, а й з числа економічно неактивного населення, для яких має застосовуватися інша редакція категорії «підходяща робота» – та, яка наразі відповідає потребам економіки військового часу, ліквідації наслідків обстрілів тощо.

Одночасно, на наш погляд, корисним у системі збалансування попиту та пропозиції робочої сили, як в умовах війни, так і під час відновлення економіки після війни в межах діяльності Державної служби зайнятості України, було б урахування матриці «еластичності професій», тобто можливості людини з певною професією працювати за іншою при мінімальних витратах на додаткове навчання.

Доречним у системі мінімізації професійних дисбалансів є формування прогнози попиту та пропозиції робочої сили з урахуванням технічних, технологічних змін, які справляють вплив на кваліфікаційний та освітній рівні працівників, що формує якісну складову попиту. Для прогнозування попиту та пропозиції робочої сили варто вивчити та адаптувати в Україні досвід Cedefop – Європейського центру із розвитку професійної освіти при підтримці Європейської комісії, який пропонує модульний підхід, враховуючи технічні та технологічні зміни, вплив глобальної конкуренції; розширення попиту на робочу силу, зміни професійного рівня зайнятості, вихід робочої сили на пенсію, міграцію, професійну мобільність тощо [24].

Для зайнятості українських біженців можливим варіантом є створення спільних з Україною підприємств та кластерів на території країн-реципієнтів із встановленням квот для працездатних українських біженців. В подальшому після війни – сприяти їх розвитку на території України.

Військові дії посилюють актуальність інвестицій в інф-

раструктуру в контексті відновлення та реструктуризації повоєнної економіки України, що сприятиме створенню робочих місць. Варто зазначити, що інвестиції в інфраструктуру супроводжуються появою робочих місць в інших секторах економіки.

Питання зайнятості відображається на рівні доходів населення, які знизилися внаслідок кризи в економіці України через війну, що потребує розгляду механізмів їх вирівнювання. В умовах війни, коли частина підприємств зруйнована чи збанкрутіла, для забезпечення захисту доходів населення від трудової діяльності важливо впроваджувати програми захисту заробітної плати, що відповідає нормам Конвенції МОП № 95 «Про захист заробітної плати» та № 173 «Про захист вимог працівників у випадку неплатоспроможності роботодавця».

Корисними практиками в цьому контексті є програми субсидіювання заробітної плати, які використовувалися в різних країнах на виклики кризи через пандемію Covid-19, огляд яких із визначенням умов, тривалості та механізмів дії здійснено МОП. Так, в Німеччині діяла система *Kurzarbeit* (або виплати за скорочений робочий день), у Франції *activité partielle* (субсидіювання часткового безробіття), у Великій Британії та США – *Furloughing* (звільнення працівників з виходом у відпустку). Програми тимчасового субсидіювання заробітної плати застосовувалися також в Аргентині, Ботсвані, Бразилії, Малайзії та Бангладеш [25].

Застосування практик субсидіювання заробітних плат має свої особливості, відповідно, інституційної та фінансової спроможності країни, що потребує коректної адаптації до норм чинного національного законодавства. Варто розуміти, що такі інструменти мають бути тимчасовими з поступовим згортанням в умовах миру.

Крім практик субсидіювання заробітної плати, доречними є програми захисту отримувачів заробітної плати, наприклад *Wage Earner Protection Program* – *WEPP* (працівники, які недоотримали заробітну плату, відпускні та інші виплати від збанкрутілих роботодавців, отримували грошові компенсації за рахунок заморожування ставки страхування від безробіття) [26]. У США діють програми захисту заробітної плати (*Paycheck Protection Program*, *PPP*) [27].

Цікавим досвідом є програми, які мають назву «розподіл праці» (*work-sharing*), коли в межах тристоронньої угоди між роботодавцем, державою та найманим працівником розподіляється відповідальність за втрату доходу. Працівники не звільняються, а переводяться на неповний робочий день, при цьому держава виплачує працівникам спеціальну допомогу на термін дії угоди. [28, с. 13].

Варто зазначити, що на підтримку бізнесу в Україні було прийнято низку законів та постанов щодо податкових преференцій, водночас соціальні внески із заробітної плати залишилися ті ж самі. В той час як зменшення ставки ЄСВ сприяло б збільшенню купівельної спроможності населення.

Наголошуючи на удосконаленні політики зайнятості населення в Україні в умовах військових дій, виникає питання щодо впровадження програм стимулювання збереження / створення робочих місць; удосконалення діяльності

інститутів ринку праці в напрямі посилення співпраці між органами соціального захисту щодо соціально-трудова інклюзії.

Хотілося б також звернути увагу на тому, що при подальшому соціально-економічному розвитку у період після військового відновлення країни варто звернути увагу на інклюзивний економічний розвиток, який би відповідав принципами економіки знань, зі створенням високопродуктивних робочих місць (ВІПРМ) та вбудовою національних економічних ланцюгів у світові ланцюги валової доданої вартості, що сприятиме формуванню конкурентоспроможної економіки України. ВІПРМ є важливим інструментом у забезпеченні гідної оплати праці та підвищенні якості життя населення. Важливим інструментом розвитку ВІПРМ є інвестиційне стимулювання реконструкції та технічного переоснащення, підтримка та модернізація робочих місць тощо. Посилення політики створення ВІПРМ стане чинником попиту на висококваліфіковану робочу силу та підвищення якості трудових ресурсів.

Висновки. Проведене дослідження довело, що війна Росії та України спричиняє катастрофічні виклики, які супроводжуються соціально-економічними втратами та формують колосальні гуманітарні потреби. Економічний спад в економіці спричинив проблеми на національному ринку праці. Вже втрачено близько 5 млн робочих місць. Є загроза їх подальшого скорочення.

Зниження рівня зайнятості призводить до зниження рівня доходів та збільшення чисельності осіб, які зіткнулись з проблемою бідності. Одночасно проблемою національного ринку праці є еміграція населення. Подальше затягування війни в Україні створює передумови адаптації українців у країнах-реципієнтах, що створює загрозу безповоротної еміграції.

Для мінімізації негативних соціальних наслідків через спади в економіці та для вирівнювання доходів населення заради підтримки споживчого попиту запропоновано заходи з захисту заробітної плати як важливого джерела доходів та підтримки зайнятості відповідно до умов військової національної економіки.

Зазначено важливість розвитку ВІПРМ для формування конкурентоспроможної економіки у післявійськовий період. Цей аспект обумовлює наукове обґрунтування формування інституційного забезпечення створення ВІПРМ як важливого напрямку збільшення доданої вартості та ефективної соціально-трудова інклюзії населення, що стане предметом наших подальших публікацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Україна 24 онлайн. Ефір від 19.03.22, 21.36-21.43. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=lgSn1Z2rq6E>
2. «Де ця безпека, яку має гарантувати Рада Безпеки? Її немає» – Зеленський // Зеркало недели. 5 квітня, 2022. URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/de-tsja-bezpeki-jaku-maje-harantuvati-rada-bezpeki-jiji-nemaje-zelenskij.html>
3. Загальна сума прямих збитків інфраструктури вже перевищує \$105.5 млрд // Kyiv School of Economics. 27 May 2022. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-priamih-zbitkiv-infrastrukturi-vzhe-perevishhuye-105-5-milrd/>
4. ООН: в Україні понад 8 млн внутрішньо переміщених людей. Це на чверть більше, ніж два місяці тому // Суспільне. Новини. 10 травня 2022. URL: <https://suspilne.media/237912-v-ukraini-ponad-8-miljoniv-vnutrisno-peremisenih-ludej-oon/>
5. Перегудова Т. Погляд на національний ринок праці скрізь «призму» ефективного використання трудового потенціалу. *Economic journal Odessa polytechnic university*. 2019. № 3 (9). С. 85–93. URL: <https://economics.net.ua/ejopu/2019/No3/85.pdf>
6. Вплив кризи в Україні на сферу праці: попередні оцінки. Аналітична записка МОП. 11 травня 2022 року. 11 с. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2022-05/UKR_Brief%20note_11May-2022.pdf
7. Рівень бідності в Україні через війну збільшиться до 70 %. Світовий банк // Ліга.Бізнес. 11.04.2022. URL: <https://biz.liga.net/ua/all/all/novosti/uroven-bednosti-v-ukraine-iz-za-voyny-uvlechitsya-do-70-vsemirnyy-bank>
8. Державний центр зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/67>
9. Украинцы изменили подход к поиску работы: о чем идет речь // РБК-Україна. 06.06.2022. URL: <https://www.rbc.ua/rus/stylar/ukraintsy-izmenili-podhod-poisku-raboty-idet-1654530834.html>
10. Перегудова Т. Інституційні особливості еластичності зайнятості в Україні: тренди та детермінанти. *Економіка України*. 2020. № 9 (706). С. 80–92. URL: http://economyukr.org.ua/docs/EU_20_09_080_uk.pdf
11. Економісти пояснили 45 % потенційних втрат ВВП України. Financial Club. 11 квітня 2022. URL: <https://finclub.net/ua/news/ekonomisty-poiasnily-45protsent-potentsiinykh-vtrat-vvp-ukrainy.html>
12. Україна може втратити половину ВВП через війну, – Мінфін // Економіка 24. 16 квітня. URL: https://economy24tv.ua/ukrayina-mozhe-vtratiti-polovinu-vvp-cherез-viynu-minfin_1952951
13. Український ринок праці: імперативи та можливості змін: кол. моногр. / за ред. І. Л. Петрової, В. В. Близнюк. Київ, 2018. 356 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/306.pdf>
14. Cahus P. Search, flows, job creations and destructions. *Labour Economics*. 2014. Vol. 30. No. C. P. 22–29.
15. С начала войны Украина потеряла почти 5 млн рабочих мест, – ООН // Новости ООН. 11 мая 2022. URL: <https://news.un.org/ru/story/2022/05/1423622>
16. Семиноженко В. Как создать пять миллионов рабочих мест? // День. 18 марта 2005. URL: <https://m.day.kyiv.ua/ru/article/ekonomika/kak-sozdat-pyat-millionov-rabochih-mest>
17. В Україні розробляють програму підтримки малого й середнього бізнесу: що відомо // Інформаційне агентство «Українські національні новини». 07.06.2022. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1980253-v-ukrayini-rozroblyayut-programu-dlya-pidtrimki-malogo-y-serednogo-biznesu-scho-vidomo>
18. Как Украина будет восстанавливать экономику после войны // УНІАН. 24.04.2022. URL: <https://www.unian.net/economics/finance/voyna-s-rossiey-kak-ukraina-budet-vosstanavlivat-ekonomiku-posle-voyny-novosti-ukraina-11799456.html>
19. ПРООН запускає нову програму для подолання соціально-економічних наслідків війни в Україні // UNDP Україна. 11 квітня 2022. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/pressreleases/2022/undp-launches-new-programme-to-address-the-socio-economic-impact.html>
20. Александр Квасневський: «Саме час думати про нову Україну» // Зеркало недели. 19 березня, 2022. URL: <https://zn.ua/ukr/international/aleksandr-kvasnevskij-same-chas-dumati-pro-novu-ukrajynu.html>

21. Приходько О. Восстанавливать страну после войны придется в основном самим украинцам // GMK center. 3 мая 2022. URL: <https://gmk.center/opinion/vosstanavliat-stranu-posle-vojny-prividetsya-v-osnovnom-samim-ukraincam/>

22. Длигач А. Послевоенная экономическая политика потребует полного изменения подходов // GMK Center. 16 мая 2022. URL: <https://gmk.center/opinion/poslevoennaya-ekonomicheskaya-politika-potrebuet-polnogo-izmeneniya-podhodov/>

23. Small Matters: Global evidence on the contribution to employment by the self-employed, micro-enterprises and SMEs // ILO. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_723282.pdf

24. Прогнозирование и сбалансирование спроса на профессиональные умения и их предложения в странах-партнерах ЕФО. Документ с изложением позиции ЕФО. С. 19. URL: http://ipq.org.ua/upload/files/files/03_Novyny/2015.06.12_Skills_matching/ETF%20Position%20Paper.pdf

25. Тимчасове субсидювання заробітної плати. International Labour Organization. 21.05.2020. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_749773.pdf

26. Защитим людей, стимулюючи створення робочих місць. Обзор страновых мер по проведению политики в сфере занятости и социальной защиты в ответ на глобальный экономический кризис. Доклад МОТ, представленный Саммиту лидеров Группы двадцати, Питтсбург, 24 и 25 сентября 2009 года. Международное бюро труда. Женева. Сентябрь 2009 г. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@europe/@ro-geneva/@sro-moscow/documents/genericdocument/wcms_306487.pdf

27. АІСРА підтримує ініціативу уряду щодо вчасної виплати роботодавцями заробітної плати працівникам. Палата аудиторів і бухгалтерів України. 19 січня 2021. URL: <https://www.pabu.com.ua/ua/mediacentr-3/profesiini-novyny/1982-aicpa-pidtrymuie-initsiatyvu-uridu-shchodo-vchasnoi-vyplaty-robotodavtsiamy-zarobitnoi-platy-pratsivnykam>

28. Зарубежный опыт реализации активных программ содействия занятости населения в период международного финансового кризиса. Социальный бюллетень. Июнь 2015. 02. С. 14. URL: <https://ac.gov.ru/archive/files/publication/a/5606.pdf>

REFERENCES

“AICPA pidtrymuie initsiatyvu uridu shchodo vchasnoi vyplaty robotodavtsiamy zarobitnoi platy pratsivnykam” [The AICPA Supports the Government’s Initiative to Ensure Timely Payment of Wages by Employers to Employees]. Palata audytoriv i bukhalteriv Ukrainy. January 19, 2021. <https://www.pabu.com.ua/ua/mediacentr-3/profesiini-novyny/1982-aicpa-pidtrymuie-initsiatyvu-uridu-shchodo-vchasnoi-vyplaty-robotodavtsiamy-zarobitnoi-platy-pratsivnykam>

“Aleksandr Kvasnevskiy: «Same chas dumaty pro novu Ukrainu»” [Alexander Kwasniewski: «It’s Time to Think about a New Ukraine»]. Zerkalo nedeli. March 19, 2022. <https://zn.ua/ukr/international/aleksandr-kvasnevskij-same-chas-dumati-pro-novu-ukrajinu.html>

Cahus, P. “Search, flows, job creations and destructions”. *Labour Economics*, vol. 30, no. C (2014): 22-29.

“«De tsia bezpeka, yaku maie harantuvaty Rada Bezpeky? Tii nemaie» - Zelenskiy” [«Where Is This Security That the Security Council Should Guarantee? She Is Not There» - Zelenskiy]. Zerkalo nedeli. April 5, 2022. <https://zn.ua/ukr/POLITICS/de-tsja-bezpeki-jaku-maje-harantuvaty-rada-bezpeki-jiji-nemaje-zelenskij.html>

Derzhavnyi tsentr zainiatosti. <https://www.dcz.gov.ua/analytics/67>

Dligach, A. “Poslevoennaya ekonomicheskaya politika potrebuyet polnogo izmeneniya podkhodov” [Post-war Economic Policy Will Require a Complete Change of Approach]. GMK Center. May 16, 2022. <https://gmk.center/opinion/poslevoennaya-ekonomicheskaya-politika-potrebuet-polnogo-izmeneniya-podhodov/>

“Economisty poiasnyly 45 % potentsiinykh vtrat VVP Ukrainy” [Economists Explained 45% of Ukraine’s Potential GDP Losses]. Financial Club. April 11, 2022. <https://finclub.net.ua/news/ekonomisty-poiasnyly-45protsent-potentsiinykh-vtrat-vvp-ukrainy.html>

“Kak Ukraina budet vosstanavliat ekonomiku posle vojny” [How Ukraine Will Restore the Economy after the War]. UNIAN. April 24, 2022. <https://www.unian.net/economics/finance/voynas-rossiye-kak-ukraina-budet-vosstanavliat-ekonomiku-posle-vojny-novosti-ukraina-11799456.html>

“OON: v Ukraini ponad 8 mln vnutrishnyo peremishchenykh liudei. Tse na chvert bilshe, nizh dva misiaty tomu” [UN: There are More Than 8 Million Internally Displaced People in Ukraine. This Is a Quarter More Than Two Months Ago]. Suspilne. Novyny. May 10, 2022. <https://suspilne.media/237912-v-ukraini-ponad-8-miljoniv-vnutrisno-peremisenih-ludej-oon/>

“Prognozirovaniye i sbalansirovaniye sprosa na professionalnyye umeniya i ikh predlozheniya v stranakh-partnerakh EFO. Dokument s izlozheniyem pozitsii EFO” [Anticipating and Balancing Skills Demand and Supply in ETF Partner Countries. ETF Position Paper]. http://ipq.org.ua/upload/files/files/03_Novyny/2015.06.12_Skills_matching/ETF%20Position%20Paper.pdf

“PROON zapuskaie novu prohramu dlia podolannia sotsialno-ekonomichnykh naslidkiv viiny v Ukraini” [UNDP Is Launching a New Program to Overcome the Socio-economic Consequences of the War in Ukraine]. UNDP Ukraina. April 11, 2022. <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/pressreleases/2022/undp-launches-new-programme-to-address-the-socio-economic-impact.html>

Perehudova, T. “Instytutsiini osoblyvosti elastychnosti zainiatosti v Ukraini: trendy ta determinanty” [Institutional Features of Employment Elasticity in Ukraine: Trends and Determinants]. *Ekonomika Ukrainy*. 2020. http://economyukr.org.ua/docs/EU_20_09_080_uk.pdf

Perehudova, T. “Pohliad na natsionalnyi rynek pratsi skriz «pryzmu» efektyvnoho vykorystannia trudovoho potentsialu” [A Look at the National Labor Market Everywhere Through the «Prism» of Effective Use of Labor Potential]. *Economic Journal Odessa polytechnic university*. 2019. <https://economics.net.ua/ejopu/2019/No3/85.pdf>

Prikhodko, O. “Vosstanavliat stranu posle vojny prividetsya v osnovnom samim ukrainsam” [It Will Be Mainly the Ukrainians Themselves Who Will Have to Restore the Country after the War]. GMK center. May 3, 2022. <https://gmk.center/opinion/vosstanavliat-stranu-posle-vojny-prividetsya-v-osnovnom-samim-ukraincam/>

“Riven bidnosti v Ukraini cherez viinu zbilshytysia do 70 %. Svitovyi bank” [The Level of Poverty in Ukraine Will Increase to 70% Due to the War. The World Bank]. Liha.Biznes. April 11, 2022. <https://biz.liga.net/ua/all/all/novosti/uroven-bednosti-v-ukraine-iz-za-vojny-uvelichitsya-do-70-vsemirnyy-bank>

“S nachala vojny Ukraina poteryala pochty 5 mln rabochikh mest, - OON” [Since the Beginning of the War, Ukraine Has Lost Almost 5 Million Jobs - UN]. *Novosti OON*. May 11, 2022. <https://news.un.org/ru/story/2022/05/1423622>

“Small Matters: Global evidence on the contribution to employment by the self-employed, micro-enterprises and SMEs”.

ILO. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_723282.pdf

Seminozhenko, V. "Kak sozdat pyat millionov rabochikh mest?" [How to Create Five Million Jobs?]. Den. March 18, 2005. <https://m.day.kyiv.ua/ru/article/ekonomika/kak-sozdat-pyat-millionov-rabochih-mest>

"Tymchasove subsydiuvannya zarobitnoi platy" [Temporary Wage Subsidy]. International Labour Organization. May 21, 2020. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_749773.pdf

"Ukraina 24 onlain. Efir vid 19.03.22, 21.36-21.43" [Ukraine 24 online. Broadcast from March 19, 22, 21.36-21.43]. <https://www.youtube.com/watch?v=lgSn1Z2rq6E>

"Ukraina mozhe vtratyty polovynu VVP cherez viinu, - Minfin" [Ukraine May Lose Half of Its GDP Due to the War, - Ministry of Finance]. Ekonomika 24. April 16. https://economy.24tv.ua/ukrayina-mozhe-vtratyty-polovynu-vvp-cherez-viynu-minfin_n1952951

"Ukrainskyi rynek pratsi: imperatyvy ta mozhlyvosti zmin" [Ukrainian Labor Market: Imperatives and Opportunities for Change]. Kyiv, 2018. <http://ief.org.ua/docs/mg/306.pdf>

"Ukraintsy izmenili podkhod k poisku raboty: o chem idet rech" [Ukrainians Have Changed Their Approach to Job Search: What Are We Talking About?]. RBK-Ukraine. June 06, 2022. <https://www.rbc.ua/rus/styler/ukraintsy-izmenili-podhod-poisku-raboty-idet-1654530834.html>

"V Ukraini rozrobliaiut prohramu pidtrymky maloho i serednyoho biznesu: shcho vidomo" [Ukraine Is Developing a Program to Support Small and Medium-sized Businesses: What Is Known]. Informatsiine ahentstvo «Ukrainski natsionalni novyny». June 07, 2022. <https://www.unn.com.ua/uk/news/1980253-v-ukrayini-rozroblyayut-programu-dlya-pidtrimki-malogo-y-serednogo-biznesu-shcho-vidomo>

"Vplyv kryzy v Ukraini na sferu pratsi: poperedni otsinky" [The Impact of the Crisis in Ukraine on the Labor Sphere: Preliminary Assessments]. Analitychna zapyska MOP. May 11, 2022 roku. https://ukraine.un.org/sites/default/files/2022-05/UKR_Brief%20note_11May-2022.pdf

"Zahalna suma priamykh zbytkiv infrastruktury vzhe perevishchuie \$105.5 mlrd" [The Total Amount of Direct Infrastructure Damage Already Exceeds \$105.5 Billion]. Kyiv School of Economics. May 27, 2022. <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-infrastrukturi-vzhe-perevishhuie-105-5-mlrd/>

"Zarubezhnyy opyt realizatsii aktivnykh programm sodeystviya zanyatosti naseleniya v period mezhdunarodnogo finansovogo krizisa" [Foreign Experience in the Implementation of Active Programs to Promote Employment of the Population during the International Financial Crisis]. Sotsialnyy byulleten. June 2015. <https://ac.gov.ru/archive/files/publication/a/5606.pdf>

"Zashchitim lyudey, stimuliruya sozdaniye rabochikh mest. Obzor stranovykh mer po provedeniyu politiki v sfere zanyatosti i sotsialnoy zashchity v otvet na globalnyy ekonomicheskyy krizis. Doklad MOT, predstavlenyy Sammitu liderov Gruppy dvadtsati, Pittsburg, 24 i 25 sentyabrya 2009 goda" [Protect People by Stimulating job Creation. Overview of Country Responses to Employment and Social Protection Policies in Response to the Global Economic Crisis. ILO Report Presented to the G20 Leaders Summit, Pittsburgh, 24 and 25 September 2009]. Mezhdunarodnoye byuro truda. Geneva. September 2009. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@europe/@ro-geneva/@sro-moscow/documents/genericdocument/wcms_306487.pdf

Стаття надійшла до редакції 16.05.2022 р.